

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs f 4,— per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,— per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,—. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,— te voldoen.

VAN MENS TOT MENS

U hebt weleens een plaatje gezien van een oude Egyptische tempel, zo'n kolos-saal gebouw met lange rijen grote zware zuilen naast elkaar, zo dicht op elkaar dat je er haast niet tussendoor zou kunnen lopen, schijnt het. Oorspronkelijk waren al die zuilen bestemd om het dak te dragen, maar in de loop der tijden is dat ingestort; de zuilen staan er nog wel, alle in zichzelf besloten en zonder betekenis voor de andere of voor het geheel — eigenlijk staan ze alleen nog in de weg.

In het leven zijn wij mensen vaak zo'n zuil: wij willen onze eigen weg gaan, door niets of niemand gestoord worden en alleen aandacht voor onszelf hebben. Wij staan als zuil naast alle andere zuilen en steunen ook het dak niet. Ik heb eens over een musikus, een componist, gelezen, die helemaal opging in zijn muziek, wat op zichzelf natuurlijk heel normaal is. Maar deze man zag zijn vrouw eigenlijk alleen maar als stimulans, als prikkel om te kunnen componeren. Hij gebruikte zijn vrouw helemaal voor zichzelf, hij zag in haar geen mens, maar alleen maar een middel om te kunnen werken. Zijn vrouw gaat er kapot aan: zij probeert haar man die ze liefheeft alles te geven, maar ze kan hemzelf niet vinden: er is alleen die componist. Zo gebeurt het toch zo vaak: veel mensen zijn met de beste wil van de wereld niet te bereiken: je probeert van alles, maar uiteindelijk blijf je allebei alleen staan, twee gescheiden werelden met een onoverbrugbare kloof ertussen in. Toch willen we niet zo ver gaan dat we ons erbij neerleggen, dat ieder op zichzelf leeft. Al zullen we soms wanhopig zijn, het kan toch ook weer gebeuren dat we wel weerklank vinden.

Uiteindelijk zijn we niet op de wereld om alleen te zijn, maar om samen te leven, en in plotselinge gebeurtenissen blijkt dan ook vaak hoe we ons met anderen verbonden weten. Er is weleens gezegd dat in het isolement onze kracht ligt, maar dat is dan de kracht van de eenzame zuil. Dit geldt beslist niet tussen mensen onderling.

Wanneer we ons van alles afzijdig houden en geen contact zoeken met anderen, zijn we juist zwak. We zullen dan altijd wel een keer merken dat het zo niet gaat. Er komen

dan situaties waar we een ander nodig hebben, misschien alleen maar om ons uit te spreken. Dat kan vaak zo helpen: bij een vriend alleen maar je hart uitstorten, hij hoeft niet eens iets te zeggen, als hij maar luisteren wil.

Laten we eens nagaan met wie we nu zelf contact hebben, en dan bedoel ik niet dat oppervlakkige contact dat zoveel voorkomt, bijvoorbeeld met mensen naast wie we iedere dag in de bus zitten op dezelfde tijd, of met mensen die op hetzelfde kantoor zitten als wij en die we verder niet echt kennen, met wie de gesprekken niet veel verder komen dan over het weer. Er zijn natuurlijk ook mensen die zich direct zo open en hartelijk gedragen dat we denken dat we al jaren met ze bevriend zijn, terwijl we ze in werkelijkheid pas kennen. Er zijn ook weer anderen, met wie het contact krijgen soms heel moeilijk is, er zijn gesloten naturen, er zijn mensen die nauwelijks iets van zichzelf naar buiten laten blijken, en hoe kun je met hen nu in aanraking komen en een beetje in ze doordringen?

Toch mogen we de moed niet opgeven: al is de kloof nog zo diep, we proberen hem te overbruggen. We gaan een brug slaan naar zo'n schijnbaar onneembare vesting en slaan we daarin, dan kunnen we hem gebruiken om de ander te ontmoeten: allebei zijn we uit ons isolement, allebei veranderen we erdoor. Als we de ander kunnen bereiken, maakt alleen al die mogelijkheid dat alles anders wordt. In het maatschappelijk leven is dit toch ook zo: het verkeer brengt ons nader tot elkaar, een brug over het Haringvliet ontsluit hele gebieden. Ook al is men er nog niet aan toe, men kan tenminste met elkaar in contact komen, men kan uit zijn isolement treden: de brug is gelegd. Die brug is het eerste vereiste, zonder die gaat het niet, maar zonder onszelf die hem gebruiken, gaat het evenmin.

Gaan we de ander tegemoet dan kunnen we ook zelf daarbij winnen, want we worden pas iets als we in een verhouding tot een ander staan en van die verhouding ook iets proberen te maken. Niet als we alleen maar dingen om ons zien, voorwerpen voor ons eigen plezier of nut. Daarvan worden we

nooit rijker. Iemand die steeds meer hebben wil, alles naar zich toehaalt: een steeds mooier huis en een steeds voller spaarbankboekje heeft, is niet rijk. Een egoïst, die geen anderen erkennen wil en hun behoeften en noden negeert, bij wie alles om zijn eigen IK draait, die heeft eigenlijk helemaal geen ik, hij weet zelf niet wie hij is, hij leeft niet, want hij kent de anderen niet. Om jezelf te leren kennen, om te merken wat je waard bent, daarvoor heb je de ander nodig. We zouden die ander waarmee we in contact komen, kunnen zien als een soort spiegel, waarin we ons kunnen bekijken. Dit geldt vanzelfsprekend alleen als we iets doen, als we een actieve houding aan de dag leggen. Als we weerspiegeld willen worden, lukt dit alleen als we iets voor die ander betekenen, als we dienstvaardig zijn, helpen, iets geven. In die verhouding moet de een geven en de ander ontvangen, en dan is het pas goed wanneer niet de een steeds geeft en de ander steeds krijgt — het moet wederzijds zijn. We geven allebei en we worden allebei rijker. Als we werkelijk geven dan kunnen we dat niet zomaar doen: dan moeten we die ander kennen. Hoe is het niet vaak met gewone kadootjes: van een goede vriend krijgen we soms iets waar we niet eens om gevraagd hadden, maar wat we toch dolgraag wilden hebben: hij wist gewoon waarmee hij ons een plezier kon doen. En dit is dan nog alleen maar een kadootje, maar hoeveel meer geldt dit niet van iemand die zichzelf wil geven: we zouden kunnen zeggen dat onze houding tegenover de medemens bepaald wordt door het geven en het ontvangen.

Doordat we een ander leren kennen, krijgen we pas zelfkennis: het is als met een reis naar het buitenland; wanneer je in het buitenland geweest bent, leer je pas goed je eigen land te beoordelen, je leert het zien met buitenlandse ogen. Met onze zelfkennis is het ook zo: die komt niet in de eerste plaats door zelfinkeer en door het beschouwen van eigen innerlijk, maar door contact met de ander. Pas door onze omgeving worden we ons zelf bewust, worden we pas werkelijk mens. We moeten als het ware eerst naar ons buitenland, naar de ander gaan, om een goede kijk op onszelf te krijgen.

Dan krijgen we een ander zicht, een ander perspectief; het is alsof we eerst altijd alleen op de grond liepen en tegen alles opkeken en nu in een vliegmaschine alles van boven af overzien. Dan kunnen we ook veel beter iets doen, dan worden we pas wie we zijn; we worden pas iets door de ander, we worden man door de vrouw, kind door de ouders, meester door de leerling. Voor ons eigen bestaan kunnen we niet buiten de ander.

Nu zult U zeggen: dat is dan pas goed egoïsme, schijnbaar jezelf geven maar alleen om er beter van te worden. Ik geloof niet dat dit zo is: als ik schijnbaar geef en in werkelijkheid niets anders dan mijn eigen doel voor ogen heb, dan kom ik nooit in die verhouding tot mijn medemens die maakt dat hij en ik er iets aan hebben. Als ik mijn medemens alleen maar als instrument zie, zoals die componist waar we het eerst over hadden, zijn vrouw gebruikte, dan kom ik nooit verder. We moeten ons openstellen en

de ander als doel zien, dan pas en dan alleen worden we er zelf rijker van. Wij moeten de ander erkennen als mens.

Wij kunnen zo een groep vormen, die met elkaar en voor elkaar iets betekenen, een club, een vereniging, een bond. Vaak zijn er dingen die alleen maar door een groep kunnen gebeuren. Denken we bijvoorbeeld aan de laatste oorlog, waar haast niemand alleen iets kon bereiken, het verzet moest georganiseerd gebeuren, in groepen van mensen die elkaar konden vertrouwen. In de groep leren de leden elkaar kennen en erkennen in hun onderlinge ontmoeting; het is immers pas een echte groep wanneer de mensen onderling iets voor elkaar zijn, wanneer men elkaar erkent in zijn hebbelikheden en onhebbelikheden, wanneer een persoonlijke relatie de zakelijke vervangen heeft.

Een groep heeft ook zijn gevaren in zich: wanneer de leden ervan zich te veel in het geheel geborgen voelen. De enkeling heeft nu eenmaal vaak de behoefte zich op te laten gaan in een groep omdat hij zelf geen beslissingen durft nemen en ze uit handen wil geven aan de groep of de groepsleider. Het andere komt dan in plaats van de ander. En dan komt zo'n groep los te staan van de werkelijkheid erom heen: hij wordt net zo'n zuil als waar we in het begin over spraken: afgesloten, zonder belangstelling voor de anderen. De groep kan zo al even verzuild worden als de enkele mens. En dan moeten we tussen die verzuilde groepen ook weer proberen bruggen te bouwen, steeds weer opnieuw.

De mens als bruggebouwer is al een heel oud beeld: in de Romeinse godsdienst heette de priester „Pontifex”, hetgeen letterlijk betekent: bruggebouwer. De priester had tot taak de afstanden tussen het menselijke en het bovenmenselijke, tussen de mensen onderling, te overbruggen. Natuurlijk zijn we niet allen een pontifex, we slagen er misschien helemaal niet in naar een ander die brug te bouwen, die we zo graag willen. Maar we kunnen en we moeten proberen: niet alleen op onszelf gericht te zijn, niet alleen het doel in onszelf te zien, maar een brug te **zijn**. „Wat groot is aan de mens, dat is dat hij een brug is en geen doel,” zei Nietzsche. Waarheen zijn we een brug, voor welk doel willen we ons geven? Ieder zal persoonlijk op deze vraag een antwoord moeten vinden en vooral in contact met anderen zal het duidelijk kunnen worden. Nietzsche zag de mens als brug naar de „Übermensch”, de ideale mens van de toekomst. Voor velen, zeer velen is de toekomst hier op aarde, of ook in het hiernamaals het doel waarheen ze de brug zijn. We moeten allen zelf beslissen. Wat ik zelf als mijn overtuiging zou willen zeggen, is: laten we in elk geval een brug zijn, waar onze medemens, waar de gemeenschap iets aan heeft. Geen verzuilde mensen zonder reëel contact met anderen, geen egoïsten die iedereen als middel voor hun eigen doel willen gebruiken, geen mensen die volledig in hun groep opgegaan zijn, — dit alles willen we trachten te vermijden. We willen proberen bruggebouwers te zijn, we willen proberen een brug te zijn voor onze idealen en voor onze medemens, een brug die begaanbaar is voor de anderen, een brug: van mens tot mens.

W. VAN DOOREN.

brengt gevaren mee. Het heeft de franse Revolutie tot de verovering van Europa gebracht en haar doen ontsporen in Napoleon. Het heeft het russische communisme zonder genade over de volken van Oost-Duitsland en Hongarije — om alleen die te noemen — doen heenschrijven. Ook in Amerika vertoonde het soms onaangename trekken, of liever, scheen tot een allernaangenaamste eigengereidheid geperverteerd te worden. Dickens was twintig jaar vóór de Burgeroorlog in Amerika geweest en de schets, die hij in zijn roman *Martin Chuzzlewit* daarvan geeft, mag in het caricaturale getrokken zijn, zij treft toch wel heel raak. Al die opscheppende Amerikanen, die zich verbeelden, dat de wereld hun obscure politicusjes serieus neemt en met gespannen aandacht, ja sidderend, de fulminaties van hun locale schendblaadjes volgt, 't is even terugstotend als het komisch is. „We are a model to the earth”, zegt er één. En een ander: „Wij zijn, mijnheer, het palladium van redelijke vrijheid en de leiders van de beschaving der mensheid.”

Maar daarom moeten wij de kern van echtheid en de zegenrijke mogelijkheden die deze visie op de wereld bevat, niet miskennen; en zoals Lincoln ze verpersoonlijkte, in ieder geval, was zij van alle laetdunkendheid en imperialistische bijbedoelingen gespeend. Zij was ook wel degelijk gegrond in de realiteit van de toenmalige verhoudingen in de wereld; en dat blijkt uit het antwoord, dat uit Europa kwam.

Ik sprak al van liberaal-democratische oppositie en aristocratische heersende klassen. Het Europa van een eeuw geleden vertoonde die tegenstelling in acute vorm. De revoluties van 1848 waren mislukt en gevolgd door een scherpe reactie. Maar de tegenstromingen roerden zich nog terdege. *Hier* deden zij zich in *sociale* vormen voor, *daar* in *nationale*. Ik noem Napoleon III, wiens dictatuur in Frankrijk weldra zou instorten. Ik herinner aan Bismarck en de Pruisische autocratie, die voorlopig zegevierden. In Italië stond het restant van de Kerkelijke Staat onder Pius IX nog overeind, maar Garibaldi beruste niet, en er heerste een gedurige spanning. Polen kwam in opstand tegen het russische dwangregiem. In Engeland drong de arbeidende klasse om kiesrecht.

In die crisis, één in weerwil van haar vele verschijningsvormen in de verschillende landen, viel de Amerikaanse Burgeroorlog als een factor van machtige potentie. Toen Lincoln sprak te Gettysburg, in 1863, was de verwarring die zijn stilzwijgen over de slavernij eerst verwekt had, al bezworen. Die kwestie was nu met het herstel van de Unie vermolten. Zo konden de liberaal-democratische tendenties in Europa overal met te meer ijver op de overwinning van het Noorden hopen.

En dat niet alleen uit platonische sympathie, maar omdat zij zich daardoor in hun eigen strijd gesterkt voelden. De Amerikaanse gezant in Den Haag, Pike, zegt het telkens zonder omwegen — het is trouwens een

Dit is de windval door het nieuwe lover;
een vol, verrukkelijk geruis begint:
van boom tot boom schiet voort de lentewind
en wekt bladerenzang, de wereld over.

De mens die zingende gewelven vindt
waar hij gister niets vond dan doods en pover
geraamt, ziet het anders als door getover
en toch geniet hij alles, klam-gezind.

Zo zal, wanneer gij eindelijk heen en weder
tussen de mensen zweeft met stille pas,
Vrede, en hun handen ineen komt leggen,
het hun ook zijn of het altijd zo was:
u en elkaar toelachend lang en teder
zullen zij stil geniete' en niet veel zeggen.

Henriëtte Roland Holst-van der Schalk

EUROPA EN DE AMERIKAANSE BURGEROORLOG

Dezer dagen is in de Verenigde Staten het uitbreken van de Burgeroorlog, honderd jaar geleden, herdacht. Het is een feit, dat ook van onze kant aandacht verdient. Amerika lag toen heel wat verder af dan nu. Zelfs het *nieuws* kwam niet onmiddellijk door; de Atlantische kabel was gelegd, maar werkte nog niet. En toch was er allerwegen een besef, dat wat daarginds gebeurde, ook ons aanging.

Laat mij even in herinnering brengen, dat het tussen Noord en Zuid in de Verenigde Staten al lang gespannen had. Er waren verscheiden punten van wrijving, maar waar alles zich op toespitste, was toch de kwestie van de slavernij. De felle, principiële tegenstand daartegen, de roep om *afschaffing* uit naam van de ideologie verkondigd in de Onafhankelijkheidsverklaring, werd alleen van de *abolitionisten* in het Noorden vernomen. Een kleine minderheid zelfs daar, maar roerig, een factor in de situatie. De onmiddellijk het conflict beheersende punten waren die van de voortvluchtige slaven, die men in het Zuiden op grond van de constitutie beweerde dat terug uitgeleverd moesten worden: eigendom immers; en dan vooral de vraag of in de grote gebieden in 't Midden en Westen van het continent, die toen nog maar allengs bevolkt en als staten tot de Unie toegelaten werden, de slavernij moest worden geduld. De presidentsverkiezingen van november 1860 waren door die kwestie beheerst, en dat Abraham Lincoln uit de bus kwam, was voor de Zuidelijke staten het sein geweest om zich af te scheiden.

Verkiezingen in november. Met ijzeren regelmaat zijn die sedert 1860 nog vijftien maal gehouden. Maar terwijl tegenwoordig de verkozenen in *januari* in functie treedt, moest hij toen wachten tot maart. Een allerwonderlijkst systeem, en dat nooit zo ongelukkige gevolgen heeft gehad als toen. Want de zittende president was een man van het Zuiden en hij kon zo maandenlang de afscheiding zich ongestoord laten constitueren. Toen Lincoln in Washington was ingehuldigd, stond hij meteen voor de beklemmende vraag: hoe de eenheid te herstellen? *Geweld*, dat bleek al spoedig de enige weg. Een zwaar besluit, al kon niemand vermoeden, dat het een zo verbitterde en langgerekte oorlog zou worden.

En *waarvoor* werd nu die oorlog gevoerd? Om de slavernij af te schaffen? Ze werd afgeschaft als gevolg ervan, en Lincoln zou in de geschiedenis bekend staan als de emancipator. Maar Lincoln moest vooreerst rekening houden met de opinie achter hem: 't was niet alleen, dat abolitionisten van de daad een minderheid vormden, daar waren ook, op de noordgrens van de afscheiding, een paar staten nog trouw gebleven, waar de slavernij de economie wel niet beheerste, zoals in het katoenverbouwende Deep South, maar waar ze toch bestond; en die moest hij ontzien. Als enig oorlogsdoel verkondigde Lincoln dus *het herstel van de Unie*.

Ik spreek over wat de Amerikaanse Burgeroorlog voor Europa betekend heeft. Men kan zich voorstellen, dat zij die in Europa geneigd waren de vrije burgermaatschappij van het Noorden het beste toe te wensen, door die aanvankelijke ontwijking van het slavernij-probleem teleurgesteld werden, en dat omgekeerd de conservatieven, die een instinctmatige sympathie met de plantagebezitters van het Zuiden en hun aristocratische allures gevoelden, er hen met een zeker leedvermaak op wezen. Herstel van de Unie? Was dat alles? Wat had *Europa* daarmee te maken? Ja, in dat laatstgenoemde politieke kamp, bij de regerende klassen — in Engeland en in Frankrijk bijvoorbeeld —, kon zelfs gedacht worden dat de Verenigde Staten bezig waren al te machtig te worden en dat het hun eigen nationale machts- en uitbreidingspolitiek niet kwaad zou uitkomen, als die nieuwe grote mogendheid in twee stukken viel, die elkaar in evenwicht hielden.

Maar zoals Lincoln het zag, was het behoud van de eenheid volstrekt niet louter een domestiek-amerikaanse zaak, alleen goed voor een eigen machts- en uitbreidingspolitiek. Het behoud van de amerikaanse eenheid, het herstel van de Republiek zoals die met de onafhankelijkheidsverklaring van 1776 was gesticht, was nodig voor de zaak van vrijheid en democratie in heel de wereld.

Hij heeft het indrukwekkend gezegd in zijn korte rede op het slagveld van Gettysburg. Waartoe hebben de gevallen hun leven geofferd? Opdat de vrijheid herboren zou worden, opdat regering *van* het volk, *door* het volk, *voor* het volk, niet van de aarde zal verdwijnen.

Nog heden leren de amerikaanse schoolkinderen dat prachtige stukje proza uit het hoofd. Lincoln gaf inderdaad uiting aan een opvatting, aan een geestesgesteldheid, die men in heel de amerikaanse geschiedenis kan vervolgen. Dat is het messianisme, het besef van een roeping, van een taak, niet binnen de eigen gemeenschap alleen, maar voor de wereld. De onafhankelijkheidsverklaring zelf, voortkomend uit de geest van de Verlichting die weldra ook in de franse Revolutie zou zegevieren, sprak niet voor de Amerikanen alleen, maar voor de mensheid. Jefferson had haar opgesteld, en meer dan dertig jaar later, in 1809, toen hij op het punt stond het presidentsambt neer te leggen, zei die:

„De positie, die wij onder de naties van de aarde innemen, is eervol, maar zwaar van verplichting. Ons is de lotsbestemming van deze enige republiek ter wereld toevertrouwd, van dit enig monument van mensenrechten en dit enig heiligdom van het vuur van vrijheid en zelfregering, vanwaar het in andere streken der aarde moet ontstoken worden als zij ooit de weldadige invloed ervan zullen ondervinden.”

Messianisme is een geesteshouding, die geweldige dynamiek kan ontwikkelen. Het

overbekend feit —: overal in Europa voelden democraten en liberalen hun zaak verbonden met die van de Verenigde Staten van Washington, het land van zelfbestuur en gelijke rechten. (Bij ons schreef Quack, de schrijver van dat veeldelige werk „*De Socialisten*”, in zijn maandelijks buitenlandse overzichten in *De Gids* heel treffend in die geest.) En daarentegen lieten de conservatieven en aristocraten zich door het feit, dat de zaak van het Zuiden nu meer dan ooit vereenzelvigd was met de zaak van de slavernij, niet weerhouden in hun afkeer van die volksregering van het Noorden en in hun sympathie voor dat ridderlijke, romantische herenras van de plantage-bezitters. (Zo sprak tot Pike bijvoorbeeld onze koningin Sophie, briljante, intellectuele vrouw: „een land zonder historie,” noemde zij het Noorden; en wat de slavernij betreft: „Hoe wilt ge de katoen verbouwen zonder slaven?”) Het eindresultaat van 1865 — hoezeer ook verduisterd door de tragische dood van Lincoln — werd dus overal door de oppositie-groepen met vreugde ontvangen. De heersende klasse moest er zich spijtig bij neerleggen. De diepe waarheid van Lincoln's uitspraak wordt door hùn teleurstelling evenzeer bevestigd als door het verhoogde zelfvertrouwen van de democraten in alle landen.

't Is waar, natuurlijk, dat de herstelde Verenigde Staten zich niet rechtstreeks in de zaken van Europa mengden. De inspanning en de verschrikkingen van de Burgeroorlog werden veeleer gevolgd door een periode waarin een cru materialisme in Amerika de boventoon voerde, en het land scheen zich lange tijd enkel maar te willen isoleren. Maar als men bedenkt wat een doorslaggevende rol het in de volheid der tijden in de zaken van Europa en in die van de wereld zou spelen — in de eerste en vooral in de tweede wereldoorlog —, dan is het of Jefferson en Lincoln wel waarlijk met een profetische blik begiftigd waren geweest. In de tweede wereldoorlog — en in het naspel, dat wij nog altijd beleven. Als men zich eens even voor de geest tracht te halen, dat een eeuw geleden de Zuidelijke confederatie, berustend op ras-overheersing, zich had kunnen handhaven en dat, wie weet, de aandacht en de energie van de Noordelijke helft blijvend in beslag genomen werd door wrijving of rivaliteit met dat Zuidelijke stuk — wat zou er dan van de democratie in de wereld — die er zelfs zó niet al te gemakkelijk voorstaat — terecht zijn gekomen!

P. GEIJL.

zeilkamp 1961 - langweer (fr.)

Na het geslaagd zeilkamp in 1960 wordt in 1961 opnieuw een familie-zeilkamp gehouden en wel van 5 t/m 19 augustus 1961. Prijs f 65,— per week (alles inbegrepen). Opgaven zo spoedig mogelijk.

Leiding: De Heer en Mevrouw L. Kamminga, Groningerstraatweg 132, Leeuwarden. Tel. (05100) 26741.

Voor volledige inlichtingen: Oudegracht 152, Utrecht (030) 10163.

De Ark

Het humanistisch vakantie- en conferentie-oord „De Ark” heeft in de periode van 15 mei tot 15 juli en na 19 augustus nog plaats voor individuele gasten.

Reserveer echter spoedig, zulks om teleurstelling te voorkomen.

Prijs f 45,50 per week tot 8 juli en na 26 augustus. Van 8 juli tot 26 augustus f 52,50. Kinderen tot 10 jaar reductie.

Voor groepen alleen nog van 24 juni tot 15 juli en na 26 augustus.

kinderkamp

De buitenwerk-commissie van het Humanistisch Verbond organiseert in de week van 29 juli t/m 5 augustus, zoals reeds een reeks van jaren een kinderkamp in Elspeet, voor kinderen van 10 t/m 12 jaar.

De prijs bedraagt f 39,50 incl. f 2,— zakgeld. Dit kamp, waar de kinderen volop kunnen genieten en op de hoogte worden gebracht van de flora van de Veluwe, geniet reeds een uitstekende reputatie en staat onder leiding van de heer en mevrouw J. Weggelaar - Erasmusgracht 23 III - Amsterdam - Tel. 020-83919. Aanmeldingen: Centraal Bureau Humanistisch Verbond - Oudegracht 152 - Utrecht.

In de vijfde eeuw vóór Christus leefde de Griekse wijsgeer Empedokles in Agrigentum aan de Zuidkust van Sicilië. Imposante Dorische tempels geven nog heden een indruk van de vroegere grootheid en schoonheid van deze stad. De haven draagt nog zijn naam.

Empedokles was een zeer geacht burger. Hij verwierf vooral gezag, omdat door zijn toedoen een poging tot het vestigen van een tirannie was mislukt en de democratie op vaste bodem kwam te staan. Zijn medeburgers boden hem uit dankbaarheid het koningschap aan, maar hij sloeg dit af. Later viel hij in ongenade en stierf hij in ballingschap. Niet onwaarschijnlijk hield dit verband met zijn persoonlijk leven en optreden. Een zijner gedichten toont ons daarvan een kenmerkende zijde: „Ik verkeer nu onder u als een onsterfelijke god, niet meer als een sterveling; onder allen geëerd, zoals dat mijn recht is, met banden en bloemkransen omwonden het hoofd. Kom ik in de bloeiende steden met mijn aanhang van mannen en vrouwen, dan word ik aanbeden. Duizenden volgen mij om te vragen, waar het pad ligt naar hun heil. Er zijn er, die wensen orakels, anderen een genezingbrengend woord voor allerlei kwalen, doorpriemd als zij worden door erge pijnen...”

Dit, zal men zeggen, lijkt weinig op een filosofenbestaan. Inderdaad. Empedokles is een buitenissige figuur onder de Griekse denkers. Al heeft de legende zich gretig van hem meester gemaakt en allerlei wonderbaarlijke gaven hem toegeschreven — regen maken, winden stillen, doden opwekken, veroudering stuiten —, al is er zelfs een boosaardig verhaal overgeleverd over zijn zelfmoord door een sprong in de krater van de Etna, om door dit éclatante levenseinde onsterfelijk in de herinnering te blijven voortleven, een kern van waarheid schuilt in die fantasieën.

Hij was inderdaad een wonderdoener in de ogen der mensen, omdat hij werkelijk ziekten genas door zijn kunde en ziekten afweerde door het droogleggen van moerassen. Hij was ook een profeet, een mysticus, een dichter, een groot redenaar van blijvende betekenis voor de Griekse redekunst, een politikus. Ambivalent in menig opzicht en daardoor fascinerend voor velen. Sociaal toegewijd was hij en zeer individualistisch, mystiek en nuchter — wetenschappelijk, een schepper van ethisch-religieus-getinte reinigingszangen en opstellen van theorieën over zijn en worden.

Empedokles geloofde aan zielsverhuizing. In ieder levend wezen, in plant, dier en mens,

leefde een ziel. Had deze zich bezoedeld, dan moest hij als straf en ter zuivering eeuwenlang rondzwerven door planten-, dieren- en mensenlevens, „gehuld in het haar vreemde kleed der lichamelijkheid.” In nauw verband met deze overtuiging verbood hij het eten van vlees en het brengen van bloedige offers en schijnt hij de oorlog als verfoeilijk te hebben gebrandmerkt: men beging een misdaad met deze handelingen; zielen werden gedood. Enige der laagste — niet eens de ergste — stadia in de ronddwalen vormden het leven als laurierboom of als leeuw; tot de hoogste zielstoestanden in dit aardse zondebestaan behoorden die van zieners, zangers, artsen en vorsten.

Hij verwierp de menselijke godsvoorstellingen. De godheid was voor hem boven iedere mensgestalte en voorstelling verheven. Hij was de heilige geest, die met zijn gedachten de wereld doordringt, wiens wet het heelal beheerst.

Van Empedokles is ons een belangwekkende verklaring van het ontstaan der levende wezens overgeleverd. Deze zouden op mechanische wijze voortkomen uit vochtige aarde. Van de dierlijke wezens groeiden eerst de afzonderlijke ledematen. Deze verenigden zich tot een organisme. Maar bleek een verbinding ondoelmatig, dan viel zij vanzelf weer uiteen. Op grond van deze conceptie is Empedokles wel een verre voorloper van Darwin genoemd. Belangrijk is hij als schepper van zijn elemententheorie. Al wat is, beschouwde hij in zijn wezen als ongeworden, onveranderlijk en onvergankelijk. Maar niet, zoals Parmenides, als een eenheid. Hij nam het bestaan van vier oerstoffen, aarde, water, lucht en vuur aan. Daaruit bestond al wat is en door scheiding en vermenging van deze elementen werden alle bewegingen en wisselingen, al het worden en vergaan veroorzaakt. Als oorzaak van die veranderingen beschouwde hij — en hier komt de mysticus naar voren — twee tegenstrijdige krachten, *Philia* en *Neikos*, Liefde en Twist. Hun wezen laat hij onverklaard, maar ook zij waren stoffelijk van aard. En het bewegingsproces, door hun onderlinge worsteling eenmaal in gang gezet en ook in gang gehouden, verliep mechanisch.

Ofschoon dus ook Empedokles de laatste gronden van het in de natuur gebeurende onverklaard laat, hij is de eerste geweest, die een elemententheorie heeft opgebouwd, welke tot het eind van de 18e eeuw haar geldigheid heeft behouden. Niet ten onrechte wordt hij op grond daarvan een grondlegger der chemie genoemd. D. LOENEN.

lezingen voor de radio

- zo. 21 mei VARA 9.45 uur: Dr. H. Jansen: „Gerijpte mensen”.
- zo. 28 mei VARA 9.45 uur: Mr. M. G. Rood: „Een man met de aktetas”.
- zo. 4 juni VARA 9.45 uur: H. J. J. Lips: Kunst, opvoeding en humanisme.
- di. 6 juni AVRO 15.30 uur: Dr. V. W. D. Schenk: Titel nog onbekend.